

Současné Německo

Modern Germany. Politics, society and culture. Edited by Peter James. London, New York 1998, 220 stran, ISBN 0-415-15033-7 (hbk), 0-415-15034-3 (pbk).

Deutschlands neue Außenpolitik. Band 4 – Institutionen und Ressourcen. Hrsg. von Wolf-Dieter Eberwein und Karl Kaiser. Schriften des Forschungsinstituts der Deutschen Gesellschaft für auswärtige Politik e. v. Reihe: Internationale Politik und Wirtschaft, Band 63. R. Oldenbourg Verlag, München 1998, 300 stran, ISBN 3-486-56115-4.

Je nesporné, že Německo dnes zaujímá v Evropě ústřední politické postavení. Přitom se stále ještě vypořádává nejen se změnami, k nimž došlo po jeho sjednocení, ale i s vlastními dějinami v době nacistické vlády. K řešení této problematiky chce alespoň trochu přispět i kniha *Modern Germany*, jejíž autoři se snaží vyložit především politický a volební systém v Německu. Přitom zdůrazňují význam federativního uspořádání této země. V tomto sborníku je rovněž analyzována pověstná německá ekonomika, průmysl a vzdělávací systém, a to v souvislosti s posledními problémy v SRN. Bez povšimnutí však nezůstala ani otázka národa, celá kulturní sféra či nové jazykové reformy.

Publikace *Modern Germany* představuje řadu podstatných rysů života v současném Německu. Vysvětluje hlavní aktuální problémy německé společnosti i zkušenosti získané po jeho sjednocení. Důkladně zkoumá německý federalismus (tj. federativní charakter státu), v rámci Evropy pak německou „evropskou“ a globální úlohu, jakož i zahraničněpolitické aktivity SRN, které mohou ovlivnit budoucí mezinárodněpolitický vývoj.

Po dlouhá léta byla Spolková republika Německo charakterizována nejen jako hospodářský obr, ale též jako politický trpaslík. Současný obraz se však velmi změnil. Dnešní Německo je totiž ústředním hráčem v politické aréně.

Peter James ve své stati o politickém systému a politických stranách analyzuje charakter německé ústavy, vlády, postavení spolkového kancléře, prezidenta, fungování legislativy, Spolkového sněmu i Spolkové rady, úlohu a postavení politických stran. Například při charakteristice křesťanských stran píše, že „v německé politice »křesťanský« vždy znamenal konzervativní. To se však někdy stává předmětem diskuze... Katoličtí voliči podporují CDU/CSU, pravý střed konzervatismu, zatímco protestantští spíše podporují levý střed (SPD).“¹

Hanna Ostermannová a *Ute E. Schmidtová* rozebírají německou hospodářskou situaci, důsledky vysokých nákladů na sjednocení i mezinárodních vlivů, vedoucích ke krizovým jevům, zvláště vzrůstu nezaměstnanosti. „Od roku 1991... počet nezaměstnaných značně vzrostl. Zvláště tvrdě byly postiženy nové spolkové země, v nichž se procento nezaměstnanosti pohybovalo v roce 1996 kolem 17,7 %.“²

Autorky též vysvětlují význam inovací v německé ekonomice i výdajů na zlepšování životního prostředí. Zvláštní pozornost věnují otázkám kvalifikace zaměstnanců, školství i celému vzdělávacímu systému v Německu. Například při hodnocení vysokého školství upozorňují na to, že příliš velký počet vysokoškolských studentů vedl ke „snižování kontaktu mezi studenty a vyučujícími a ke snížení kvality odborného vedení studentů“.³

David Kaufman se dotýká problematiky, jak se Německo vypořádalo s minulostí, konkrétně s nacismem. Všimá si, jak byla vyřešena denacifikace, srovnává specifické přístupy v obou německých státech – ve Spolkové republice Německo a v bývalé Německé demokratické republice. Neopomněl ani „spor historiků“ z 80. let. „Řada historiků začala klást nacismus v Německu i holocaust do globálního kontextu, v němž například Stalin může být rovněž považován za zodpovědného za mnoho zločinů proti lidskosti, stejně jako Hitler...“⁴ Při studiu německé společnosti po sjednocení zkoumá D. Kaufman též příčiny šíření pravicového extremismu a neonacismu.

Druhá *Kaufmanova stat'* obsahuje zatím nezvyklý prvek celkové charakteristiky znovusjednoceného Německa – zaměření na jazyk. Upozorňuje na jazykové přibuzenství mezi němčinou a angličtinou, zkoumá kontroverzní reformu německé výslovnosti. Německý jazyk studuje v historických souvislostech, všímá si lexikálních změn ve dvacátém století.

Sue Lawsonová analyzuje změny v sociální oblasti po sjednocení Německa, zvláště pak sleduje postavení žen, demografické změny v souvislosti s proměnami „státu blahobytu“ a vliv globální hospodářské situace na zaměstnanost v Německu. „*Koncem 70. let sociálně zabezpečovací systém pokrýval 90 % německé populace... Sociální zabezpečení v Německu je založeno na povinném pojištění. Když je někdo zaměstnán, platí své pojištění sám či jeho zaměstnavatel. Při přerušení práce obdrží pojištěnec finanční příspěvek. Pojištění může být státní nebo soukromé... Zatímco sociální legislativa je většinou výlučně v oblasti federální odpovědnosti, realizace se v praxi jednotlivých zemí může lišit...*“⁵

V další stati *S. Lawsonová* zkoumá problematiku Berlína jako nového hlavního města, jeho historii, vývoj po druhé světové válce, jakož i rozdělení města v důsledku studené války, jež vyvrcholilo stavbou berlínské zdi v roce 1961. Přitom objektivně vysvětluje i pozadí bilaterálních vztahů obou německých států v poválečném období až do roku 1989. Podrobně líčí rovněž jednotlivé kroky, které vedly k opětovnému sjednocení města i celého Německa. Neopomíjí ani rozsáhlou diskuzi týkající se možnosti učinit z Berlína opět hlavní město Spolkové republiky Německo. „*Rozhodnutí přenést hlavní město do Berlína i se všemi příslušnými úřady předpokládalo oživení starého berlínského centra, začalo se s rozsáhlými rekonstrukcemi i s novou výstavbou města...*“⁶

Steffi Boothroydová seznamuje čtenáře se značným rozmachem v oblasti hromadných sdělovacích prostředků, s revolucí ve vysílání doprovázenou změnami, které se týkají svobody a regulace vysílání. Ukazuje i jejich politický význam. Sdělovací prostředky „*získaly určující politickou roli. Přispívaly nejen k procesu formování názorů posluchačů..., ale pomáhaly také odhalovat nedostatky fungování demokracie... K tomu, aby splnily tyto úkoly, napomohla svoboda a nezasahování státu i existence rozmanitosti názorů.*“⁷

S. Boothroydová na prvním místě charakterizuje současnou situaci v německém tisku a její vývoj. V souvislosti s rádiovým a televizním vysíláním poukazuje na duální systém, v němž se spojuje tradiční vysílání v rámci veřejnoprávních institucí se soukromým, komerčním.

Ve své další stati se pak *Steffi Boothroydová* věnuje otázkám kultury v současném Německu, srovnává ji s kulturou v jiných západoevropských státech, všímá si i specifických v různých německých zemích. „*Systém státní patronace Spolkové republiky Německo je často oceňován jako podpora uměleckého vývoje a činitel pomáhající zpřístupnit kulturu veřejnosti. Bezpochyby přispěl k existenci živé a rozmanité kulturní scény.*“⁸ Čtenáře jistě zaujme část zabývající se současnou německou literaturou, filmem, divadlem, hudbou i výtvarným uměním.

Nigel Thomas v závěru publikace analyzuje postavení Německa v Evropě, sleduje vznik a vývoj historické problematiky spojené s „německou otázkou“, vztah poválečné SRN k západní Evropě, její integraci do západoevropských struktur, Brandtovu „východní politiku“ i úsilí spolkového kancléře Helmuta Kohla o dovršení Evropské unie. Zajímavá je rovněž Thomasova charakteristika konkrétních vztahů SRN s jejími sousedy, tedy i s Českou republikou.

Publikace *Modern Germany* je určena všem, kdo se zajímají o život a společnost v novém sjednoceném Německu. Zkoumá často diskutované otázky, včetně „otázky německého národa“, jazyka a vyrovnání se s minulostí v době nacismu. Základem přitom jsou aspekty politického systému a hospodářského, sociálního i kulturního života v Německu. Sborník zpracovává nejnovější informace i analytický materiál. Nabízí nové informace a výklady týkající se německého státu po roce 1990. Ukazuje Německo jako klíčovou sílu působící v politické i ekonomické oblasti měnící se Evropy.

Každý, kdo studuje problematiku Německa po jeho sjednocení v roce 1990, jistě uvítal rovněž vydávání svazků věnovaných nové německé zahraniční politice, a to z různých hledisek. Dále recenzovaný svazek *Institutionen und Ressourcen* završuje několikaletý výzkumný projekt, s nímž se začalo v roce 1992. Již krátce po německém sjednocení se totiž začaly studijní a projektové skupiny Německé společnosti pro zahraniční politiku (Deutsche Gesellschaft für auswärtige Politik – DGAP) zabývat otázkou: *Jaké důsledky přinesou změny evropské a mezinárodní politiky i postavení Německa pro budoucnost německé zahraniční politiky?*

Prvním krokem k odpovědi na položenou otázku byl výzkum současné situace v Evropě a v mezinárodních vztazích z nejrůznějších pohledů. Výsledkem tohoto studia byl první svazek – *Nová německá zahraniční politika – základy (Deutschlands neue Außenpolitik, Grundlagen)*. Ve druhé etapě pak analyzovali odborníci z nejrůznějších oblastí ty problémy, které vyplynuly pro Spolkovou republiku Německo ze situace po skončení konfliktu mezi Východem a Západem a po překonání rozdělení Evropy i Německa. Své názory shrnuli do druhé svazku s názvem *Výzvy (Herausforderungen)*. Na základě studijních výsledků obsažených ve druhém svazku pokračovala analýza otázek spojených s německými zájmy v nových mezinárodněpolitických podmínkách a s možností orientace německé zahraniční politiky v budoucnosti, a to zejména v oblasti multilaterálních a bilaterálních vztahů, jakož i globálních otázek. Z tohoto studia vznikl v roce 1996 třetí svazek – *Zájmy a strategie (Interessen und Strategien)*.

V loňském roce byl pak vydán čtvrtý svazek – *Institutionen und Ressourcen* –, jenž se zabývá zkoumáním, jak se změnil proces zahraničněpolitického rozhodování za nových mezinárodních podmínek, kteří činitelé přitom hrají roli a jaké z toho vyplývají problémy do budoucnosti. „*Zahraněční politika se po skončení studené války nezjednodušila, ale naopak je složitější. I když cíle zůstaly stejné, je nesporné, že se národní i mezinárodní pole působnosti německé zahraniční politiky zčásti dramaticky změnilo.*“⁹

V úvodu této knihy *Wolf-Dieter Eberwein a Karl Kaiser* charakterizují proces vzrůstajícího mezinárodního propojování, globalizace. Upozorňují na skutečnost, že z německého hlediska výrazně pokleslo vojenské ohrožení, ale naopak vzrostla hrozba hospodářských krizí, narušování životního prostředí, migrace a organizovaného zločinu. Z těchto důvodů se objevuje nutnost mezinárodní spolupráce v uvedených oblastech, a proto vzrůstá i počet mezinárodních organizací, které se tímto okruhem problémů zabývají.

V této souvislosti si autoři kladou následující otázky: *Do jaké míry bude sladěna koncepce národní zahraniční politiky s rozsáhlou vzájemnou závislostí v mezinárodním systému? Odpovídají německé vládní struktury mezinárodnímu propojení?*

Část knihy věnovanou institucím spolkové vlády zpracovala *Judith Siwertová-Probstová*. Ta sleduje v souvislosti s německou zahraniční politikou roli a pravomoci spolkového kancléře, činnost vlády a nové úkoly klasických institucí. V podstatě dochází k závěru, že „*současné tendence uvnitř zahraniční politiky nijak neomezily vliv spolkového kancléře jako nejdůležitějšího zahraničněpolitického činitele. Problémem je malé či omezené využití klasických koordinačních nástrojů v rámci vládní spolupráce.*“¹⁰

Neměnná zůstává rovněž odpovědnost ministra zahraničí za zahraniční politiku. Ústava zajišťuje závažné postavení ministra obrany. S rozvojem procesů mezinárodního propojování vzrůstá rovněž odpovědnost klasických zahraničněpolitických institucí za to, že německá zahraniční politika je formována v souladu s mezinárodními podmínkami.

Lisette Andreae a Karl Kaiser zkoumají souvislosti zahraniční politiky se speciálními ministerstvy, která jsou nucena vzájemně spolupracovat. V rámci mezinárodních vztahů vzrůstá rovněž úloha hospodářství, zajišťování bezpečnosti, opatření regulujících ilegální migraci a příchod uprchlíků apod. Velmi důležitá je též spolupráce uvnitř Evropské unie. „*Zahraněční vztahy jednotlivých odborných ministerstev SRN se značně rozrostly... To odpovídá změnám úkolů státu, otevřenosti modernějších a na zahraničním obchodu závislejších hospodářských systémů, vzájemné závislosti globalizujícího se světového hospodářství, ale i prosazování německých zájmů.*“¹¹

S úlohou spolkové zpravodajské služby při zahraničněpolitickém rozhodování seznamuje čtenáře *Hans-Georg Wieck*, zatímco *Hans-Friedrich von Ploetz* se zabývá novými úkoly zahraniční služby. Posledně jmenovaný upozorňuje například na vzrůst počtu činitelů a témat v mezinárodněpolitické sféře. Všimá si úlohy národních států, Organizace spojených národů, nevládních organizací, soukromých podniků, sdělovacích prostředků, informační techniky, jakož i regionální spolupráce. Jejich prostřednictvím se snaží dokumentovat internacionalizaci vnitřní politiky. „*Zahraněční služba v Německu je v souvislosti se změnami globálních podmínek evropského zřízení nucena řešit nové úkoly.*“¹²

Další část knihy se zabývá tématy spojenými s procesem rozhodování. *Werner Hoyer* analyzuje národní struktury rozhodování, pokud se týká německé politiky vůči Evropě, postupy vlády a zákonodárných orgánů. *Lothar Rühl* se zase zaměřuje na bezpečnostní politiku, na národní struktury a na multilaterální propojení. *Horst-Dieter Westerhoff* pak rozebírá utváření hospodářské politiky, doprovázené vzrůstajícím zintenzivňováním mezinárodních vztahů. „*Fungující spolupráce mezi národními i mezinárodními institucemi, a to i v oblasti mezinárodní hospodářské politiky, je důležitá, neboť bez ní nemůže být uskutečněna žádná sebelepší koncepce.*“¹³

Wolfgang Fischer a *Petra Holtrupová* seznamují čtenáře s institucionálními strukturami a procesy rozhodování ve sféře zahraniční politiky orientované na životní prostředí – na národní i mezinárodní, ale hlavně evropské úrovni. Svě názory dokumentují přehlednými tabulkami. Zdůrazňují aktuální požadavky na politiku ohledně životního prostředí, jejíž problémy jsou v současnosti stále naléhavější.

Joachim Krause se věnuje úloze Spolkového sněmu SRN v zahraniční politice. „*Zahraněčněpolitické aktivity Spolkového sněmu postupně narůstaly. Parlament projednává jak množství témat zahraniční, evropské, bezpečnostní, rozvojové politiky a politiky zahraničního obchodu, tak i ty vnitropolitické otázky, které jsou stále více spojeny s mezinárodními vztahy.*“¹⁴

Michèle Knodtová soustřeďuje svou pozornost na zahraniční působení jednotlivých německých spolkových zemí. Přitom ukazuje Spolkovou republiku Německo jako spolkový stát, poskytující jednotlivým zemím určité kompetence, a to i v zahraničněpolitické sféře. „*Spolupráce překračující hranice spočívá na pochopení předností decentralizovaného řízení i na nutnosti řešit problémy i přes hraniční předěl... Vzniká na základě hospodářsko-strukturálních podobnosti hospodářských prostorů a pracovních trhů a uplatňuje socioekonomické přednosti...*“¹⁵

Sebastian Bartsch nás uvádí do zahraničněpolitické působnosti politických stran, a tím otevírá dosud málo prozkoumané sféry zahraniční politiky. Přitom analýza vztahů politických stran a zahraniční politiky je velmi obtížná. Jednotlivé politické strany totiž tlumočí zájmy uskupení uvnitř sociokulturního systému společnosti a jejich představitelé přebírají ve státě politickou odpovědnost. Tyto skutečnosti umožňují politickým stranám „*působení na více úrovních a uplatňování vlivu i v zahraniční politice.*“¹⁶ S. Bartsch zároveň charakterizuje význam politických nadací v zahraničněpolitických aktivitách, zvláštní pozornost přitom věnuje vztahům k zemím střední a východní Evropy.

Karl Kaiser a *Markus Mildenberger* se snaží ukázat úlohu společenských organizací pomáhajících rozvíjet mezinárodní vztahy a demokratizovat zahraniční politiku. „*Vzrůstající význam mají společenské organizace ve spolupráci se zeměmi a regiony s velkým hospodářským i politickým potenciálem.*“¹⁷ Autoři pak specifikují význam těchto organizací pro spolupráci a vztahy s Francií, s Velkou Británií, se Spojenými státy, s Izraelem, s arabskými státy, s Polskem a s Ruskou federací.

Řadu otázek spojených se sdělovacími prostředky a s veřejným míněním v souvislosti se zahraniční politikou a s její demokratizací objasňuje *Frank Brettschneider*. Na jeho závěry pak navazuje *Christian Holst*. Ten dokumentuje postoje obyvatelstva a elit k zahraniční politice v průběhu posledního historického vývoje se zvláštním zřetelem na evropskou bezpečnost a na hospodářskou i politickou integraci.

Tematiku „organizovaných zájmů“ a zahraniční politiky vysvětluje *Jürgen Hartmann*. V prvé řadě sleduje hospodářskou oblast, dále ochranu životního prostředí, lidských práv i požadavky svazů vyhnanců, které působily alespoň v minulosti jako relevantní zahraničněpolitické činitele SRN. Otázkami politického poradenství v zahraničněpolitickém procesu rozhodování se zase zabývá *Manfred Mols*. Ten dokazuje, že se zahraniční politika stále méně obejde bez vědeckého poradenství. Důležitou roli přitom hrají osobnosti a konkrétní situace.

Na závěr knihy analyzuje *Gunther Hellmann* postavení a perspektivy Německa na prahu 21. století. Poukazuje na zahraničněpolitické problémy, jež se dostávají do popředí. Jde například o německou politiku vůči východní i západní Evropě a o řešení globálních otázek, tj. o ochranu životního prostředí, migraci, boj s mezinárodním organizovaným zločinem a s terorismem.

Celkově je tedy možné říci, že obě nové publikace týkající se německých problémů po jeho sjednocení v roce 1990 jsou velmi cennou pomůckou pro všechny zájemce o studium této problematiky. Proto záleží jen jazykových znalostech českého čtenáře a na jeho zaměření, jestli raději sáhne po anglicky vydané knize *Modern Germany* (která mimochodem zahrnuje širší okruh problémů SRN), anebo po nejnovějším svazku německé edice *Deutschlands neue Außenpolitik* (která se zabývá pouze současnou zahraniční politikou SRN).

Ivona Řezanková

¹ *Modern Germany. Politics, society and culture.* Edited by Peter James. London, New York 1998, s. 53.

² Tamtéž, s. 68.

³ Tamtéž, s. 117.

⁴ Tamtéž, s. 130.

⁵ Tamtéž, s. 89–90.

⁶ Tamtéž, s. 21.

⁷ Tamtéž, s. 141.

⁸ Tamtéž, s. 160.

⁹ *Deutschlands neue Außenpolitik. Band 4 – Institutionen und Ressourcen.* Hrsg. von Wolf-Dieter Eberwein und Karl Kaiser. Schriften des Forschungsinstituts der Deutschen Gesellschaft für auswärtige Politik e. v. Reihe: Internationale Politik und Wirtschaft. Band 63. R. Oldenbourg Verlag, München 1998, s. 1.

¹⁰ Tamtéž, s. 27.

¹¹ Tamtéž, s. 46.

¹² Tamtéž, s. 63.

¹³ Tamtéž, s. 101.

¹⁴ Tamtéž, s. 137.

¹⁵ Tamtéž, s. 161.

¹⁶ Tamtéž, s. 163.

¹⁷ Tamtéž, s. 200.